

Μάθημα 57ο

Τά πάθη (Β')

Ἡ ἁμαρτία ἔναντι τοῦ Θεοῦ.

ἤγάμε, παιδιά, γιά τήν διαδικασία τῆς ἁμαρτίας πού γίνεται μέσα στόν ἄνθρωπο, πῶς δηλαδή ὁ ἄνθρωπος φτάνει ἀπό τήν προσβολή ὡς τό πάθος.

Μᾶς εἶναι χρήσιμη αὐτή ἡ γνώση τῆς διαδικασίας τῆς ἁμαρτίας μέσα στήν ψυχή μας. Καί ὅπως σᾶς εἶχα πεῖ, ποτέ δέν πρέπει νά θεωροῦμε τήν προσβολή ὡς ἁμαρτία. Πάρα πολλοί ἄνθρωποι ὑποφέρουν πραγματικά, αἰσθάνονται ἄσχημα, ἔχουν τύψεις συνειδήσεως, θεωροῦν τόν ἑαυτό τους τρομερά ἁμαρτωλό, ἐπειδή νομίζουν ὅτι κάθε προσβολή εἶναι καί ἁμαρτία! Ὅχι, παιδιά· πρὸς Θεοῦ, ὄχι! ἡ προσβολή δέν εἶναι ἁμαρτία. Ἀπό τήν στιγμή ὅμως πού θά ἀρχίσουμε νά ἀποδεχόμαστε αὐτά πού μᾶς προσβάλλουν τόν νοῦ καί τήν καρδιά, ἀπό τήν στιγμή ἐκείνη καί πέρα βεβαίως ἀρχίζει τό πρᾶγμα νά εἶναι ἁμαρτία.

Λέγαμε ἐπίσης ὅτι τό τελευταῖο στάδιο τῆς ἁμαρτίας, μετά ἀπ' ὅλη της τή διαδρομή, τό καταστάλαγμα, εἶναι τό πάθος.

Ὅλα τά πάθη πού μπορεῖ νά ἔχει ἓνας ἄνθρωπος

συννομίζονται σέ τρία: στή φιλοδοξία, στή φιληδονία καί στή φιλαργυρία. Αὐτά τά τρία πάθη –πού εἶναι ἡ πύκνωση ὅλων τῶν ἄλλων παθῶν· δηλαδή, ἀπ' αὐτά τά τρία, πηγάζουν ὅλα τά ἄλλα πάθη– ἀντιστοιχοῦν πρός τούς τρεῖς πειρασμούς τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ στήν ἔρημο.

Ὅπως θά γνωρίζετε, ὁ Κύριος πῆγε στήν ἔρημο γιά νά συναντήσῃ τόν διάβολο καί νά τόν πολεμήσῃ. Εἶναι ἡ ἀντίστροφη κίνηση. Ὁ διάβολος ἤρθε στόν παρράδεισο, λέγαμε τήν περασμένη φορά, νά συναντήσῃ τούς πρωτοπλάστους· τώρα ὅμως ὁ Κύριος κινεῖται γιά νά συναντήσῃ τόν διάβολο στήν ἔρημο καί νά τόν νικήσῃ. Οἱ πρωτόπλαστοι νικήθηκαν· ὁ Κύριος ὄχι.

Ὁ διάβολος τότε χρησιμοποίησε τήν ἀπάτη. Καί ἐδῶ ὁ Κύριος ὁμοίως χρησιμοποίησε τήν ἀπάτη. Ποῦ ὅμως ἦταν ἡ ἀπάτη; Ἦταν στό ὅτι ὁ διάβολος δέν μποροῦσε νά δεῖ τή θεία φύση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔβλεπε μόνο τήν ἀνθρώπινη. Ἄρα μποροῦσε νά Τόν πειράξῃ, διότι ὁ διάβολος δέν γνώριζε ὅτι εἶναι ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱός τοῦ Θεοῦ. Ἀλλιῶς ποτέ δέν θά τολμοῦσε νά κάνει κάτι τέτοιο. Ἀλλά τώρα ἡ θεότητα κρύπτεται.

Θά μοῦ πεῖτε: Δέν γνώριζε τίς προφητεῖες;

Ὅχι. Γι' αὐτό οἱ προφητεῖες ἦταν συσκιασμένες· γιά τόν διάβολο κυρίως· ὥστε νά βλέπει τήν προφητεία καί νά μήν τήν κατανοεῖ. Ἡ προφητεία κατανοεῖται μόνο ὅταν ἔχει κανεῖς τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.

Θά μοῦ πεῖτε: Οἱ προφῆτες δέν τίς κατανοοῦσαν;

Ἀναμφισβήτητα, ναί. Καί στήν ἐποχή τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχαν ἄνθρωποι στά Ἱεροσόλυμα πού περίμεναν σωστά τόν Μεσσία. Βεβαίως· ὅπως ὁ Συμεών ὁ Θεο-

δόχος, ὅπως ἡ Ἄννα ἡ προφήτιδα, ὁ Ζαχαρίας καί ἡ Ἑλισάβετ... Αὐτοί περιμέναν σωστά τόν Μεσσία, γιατί εἶχαν τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ διάβολος ὅμως, ἐπειδή στερεῖται τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δέν μπορούσε νά γνωρίζει τίποτα. Οἱ προφητεῖες λοιπόν ἦταν συσκιασμένες γιά τόν διάβολο κυρίως.

Ἔτσι, ὁ Κύριος ἦρθε νά συναντήσῃ τόν διάβολο στήν ἔρημο καί νά τόν νικήσῃ. Φυσικά ὁ διάβολος πά-
λι θά χρησιμοποιοῦσε αὐτά τά πάθη, ἢ μᾶλλον τούς νυγμούς τῶν ἁμαρτιῶν –πού ἄν χρονίζουν καταλήγουν σέ πάθη– γιά νά δημιουργήσῃ πτώση στόν Κύριο. Φυσικά ὅμως ὁ Κύριος νίκησε. Εἶναι γνωστό ὅτι Τοῦ ὑποβλήθηκαν τρεῖς πειρασμοί, τρεῖς δοκιμασίες, τρεῖς προσβολές.¹

Εἶναι γνωστό ὅτι στή φιληδονία ὑπάγεται ἐκεῖνο τό πές νά γίνουν αὐτές οἱ πέτρες ψωμιά, πού Τοῦ εἶπε ὁ διάβολος. Δέν εἶπε πές μιά πέτρα νά γίνει ψωμί. Ὁ Κύριος νήστεψε σαράντα ἡμέρες· δέν θά μπορούσε νά Τοῦ πεῖ λοιπόν ὠραιότατα ὁ διάβολος *κάνε μιά πέτρα νά γίνει ψωμί*; Πόσο ψωμί θά ἤθελε ὁ Κύριος νά φάει νά χορτάσῃ; Θά Τοῦ ἔφτανε ἓνα κιλό ψωμί; Ὁ διάβολος ὅμως τί Τοῦ λέει; *Πές οἱ πέτρες νά γίνουν ψωμιά*. Δηλαδή, τό παραπάνω τί εἶναι; Τό λέγαμε καί σέ ἓνα περασμένο μάθημα,² εἶναι πέρα ἀπό τήν ἀνάγκη· καί ὅ,τι εἶναι πέρα ἀπό τήν ἀνάγκη εἶναι φιληδονία. Ἔτσι λοιπόν, μ' αὐτόν τόν πειρασμό, εἰσάγεται ἡ φιληδονία.

Στήν φιληδονία ὅμως ἐρχόμαστε νά ἀντιτάξουμε μία ἀρετή· τήν σωφροσύνη.

1. Βλ. *Ματθ.* 4, 1-11. *Λουκᾶ* 4, 1-13.

2. Βλ. *Μάθημα* 51ο.

Σημειώστε ότι και οι ἀρετές συγκεφαλαιώνονται σέ τρεῖς. Ὑπάρχει καί μία τέταρτη, πού ρυθμίζει τίς τρεῖς. Αὐτές οἱ τρεῖς μεγάλες ἀρετές εἶναι ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη καί ἡ ἀνδρεία. Καί ἡ μέν φρόνηση ἀντιστοιχεῖ στόν νοῦ, ἡ σωφροσύνη στήν καρδιά, ἐνῶ ἡ ἀνδρεία στή βούληση. Ἡ τέταρτη, πού σᾶς εἶπα, εἶναι ἡ δικαιοσύνη, ἡ ὁποία δίνει τό μέτρο ἀρμονίας αὐτῶν τῶν τριῶν ἀρετῶν μεταξύ τους, ὥστε νά μήν ἔχουμε παραπάνω φρόνηση ἀπό τή σωφροσύνη, ἢ παραπάνω ἀνδρεία ἀπό τή φρόνηση, ἀλλά νά ὑπάρχει μία ἀρμονία, μία σωστή ἀναλογία ἀνάμεσα σ' αὐτές τίς τρεῖς ἀρετές.

Ἔτσι λοιπόν, βασικά τρεῖς εἶναι οἱ ἀρετές· ἡ φρόνηση, ἡ σωφροσύνη καί ἡ ἀνδρεία. Ἡ φιληδονία, τήν ὁποία εἰσηγεῖται ὁ διάβολος μέ τόν πρῶτο πειρασμό, ἔρχεται νά ἀντιμετωπίσει τήν σωφροσύνη τοῦ Κυρίου.

Μετά ἔρχεται ἡ φιλοδοξία. Ἡ φιλοδοξία τί εἶναι; Ὅταν ὁ διάβολος εἶπε στόν Χριστό πέσε ἀπό τό ἀέτωμα τοῦ ναοῦ, νά δοῦν κάτω οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἔπρεσε ἀπό τόσο ψηλά καί δέν ἔπαθες τίποτε, καί τότε μέ εὐκολο τρόπο θά ἀποκτήσεις δόξα.

Ὁ Χριστός τί εἶπε; «Πάτερ, δόξασόν σου τόν υἱόν ... καί νῦν δόξασόν με σύ, πάτερ, παρὰ σεαυτῶ τῇ δόξῃ ἣ ἔχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί»³. Θεέ Πατέρα, δόξασε τόν Υἱό Σου μ' ἐκείνη τή δόξα πού εἶχε πάντοτε. Ἀλλά ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ ποιά εἶναι; Ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ Σταυρός! –καί μετά ἡ Ἀνάστασις. Αὐτή εἶναι ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπρεπε λοιπόν ὁ Χριστός νά δοξασθεῖ περνώντας μέσα ἀπό τήν

3. Ἰωάν. 17, 1-5.

δοκιμασία, μέσα από τόν Σταυρό –και τήν Ἀνάσταση– και ὅχι νά κερδίσει τή δόξα μέ εὐκολο τρόπο, νά πέσει δηλαδή ἀπό τό ἀέτωμα μέ ἕναν ἐντυπωσιακό τρόπο, γιά νά δοῦν οἱ ἄνθρωποι και νά πιστέψουν και νά ποῦν Ἄ, αὐτός πράγματι εἶναι ὁ Μεσσίας!

Ἀλλά στή φιλοδοξία ἀντιτάσσεται ἡ ἀρετή τῆς φρονήσεως. Ἡ φρόνηση χαρακτηρίζει τόν μυαλωμένο ἄνθρωπο!

Καί τέλος ἔρχεται ὁ πειρασμός τῆς φιλαργυρίας, πού ὁ διάβολος, ἀφοῦ ἔδειξε στόν Χριστό πανοραμικά ὅλες τίς βασιλεῖες τῆς γῆς και τά ἀγαθά τους και τά πλούτη τους και τά χρυσάφια τους, Τοῦ εἶπε: *Θά σοῦ τά δώσω ὅλα, ἐάν πέσεις και μέ προσκυνήσεις.*

Βέβαια στόν διάβολο δέν ἀνήκει τίποτα. Ἐπειδή ὁμως παραδόθηκε ὁ κόσμος σ' αὐτόν, γι' αὐτό εἶπε τοῦ Χριστοῦ *θά σοῦ τά δώσω ὅλα.* Δέν λέει *εἶναι δικά μου,* ἀλλά *μου παραδόθηκαν.* Καί παραδόθηκαν τά ἀγαθά τῶν ἀνθρώπων στόν διάβολο ἐπειδή και οἱ ἄνθρωποι παραδόθηκαν σ' αὐτόν. Δέν παραδόθηκαν οἱ ἄνθρωποι ἀπό τόν Θεό –ποτέ ἀπό τόν Θεό!– ἀλλά μόνοι τους παραδόθηκαν! Πῶς; Ὅριστε, οἱ πρωτόπλαστοι· μόνοι τους παραδόθηκαν στόν διάβολο, στό θέλημά του, και ἔγιναν τρόπον τινά ιδιοκτησία του. Βεβαίως τήν κακῶς νοούμενη ιδιοκτησία, πού δέν θά ἔπρεπε νά εἶναι ἔτσι· πάντως ιδιοκτησία τοῦ διαβόλου.

Τί θά ἔπρεπε λοιπόν ἐδῶ ὁ Κύριος νά ἀντιτάξει στό πάθος τῆς φιλαργυρίας; Τήν ἀνδρεία. Καί ἀνδρεία σημαίνει νά πεῖ κανεῖς *ὅχι,* δέν τό δέχομαι αὐτό. Θέλει πολλή ἀνδρεία, νά σοῦ προσφέρουν τά ἀγαθά τῆς γῆς, κι ἐσύ νά πεῖς *ὅχι!*

Ὡστε λοιπόν, παιδιά, βλέπουμε ὅτι τὰ πάθη συνοψίζονται σ' αὐτά τὰ τρία καί ἀντιμετωπίζονται μ' αὐτές τίς τρεῖς ἀρετές.

Ὁ ἱερός Δαμασκηνός λέει: «τοὺς λογισμοὺς παρενοχλεῖν μὲν καὶ μὴ παρενοχλεῖν, οὐκ ἐφ' ἡμῖν ἐστι· ἐμμένειν δὲ ἢ πάθος κινεῖν ἢ μὴ κινεῖν, τῶν ἐφ' ἡμῖν ἐστίν»⁴. Δηλαδή, ἂν ἔρχονται οἱ λογισμοί νὰ μᾶς ἐνοχλήσουν ἢ νὰ μὴ μᾶς ἐνοχλήσουν, δέν εἶναι θέμα δικό μας. Μὲ ἐνόχλησε ἕνας λογισμός; δέν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα. Δέν μὲ ἐνόχλησε ὁ λογισμός; οὔτε ἀπὸ ἐμένα πάλι ἐξαρτᾶται αὐτό. Ἀλλὰ τό νὰ μένει ἕνα πάθος ἢ νὰ μὴ μένει, νὰ κινεῖται μέσα μου ἢ νὰ μὴν κινεῖται, αὐτό ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἐμένα.

Ὡστε, ὅπως σᾶς εἶπα καί ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἡ προσβολή δέν ἀποτελεῖ ἁμάρτημα· ἀλλὰ ἐκεῖνο πού μένει, ἐκεῖνο πού θέλω, ἡ ἐγκαθίδρυση τοῦ πάθους, αὐτό ἀποτελεῖ ἁμάρτημα γιατί εἶναι ἀπὸ τὴν προαίρεσή μου.

Λέγαμε ἀκόμη τὴν περασμένη φορὰ ὅτι τό πάθος εἶναι ἡ κατάσταση ἐκείνη πού δείχνει τὴ νοσηρότητα τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἡ ἁμαρτία εἶναι ἡ ἐκδήλωση τοῦ πάθους μὲ μιὰ πράξη.⁵

Ξέρετε, ὑπάρχει διάκριση ἀνάμεσα στοῦ πάθος καί στὴν ἁμαρτία –τό λέγαμε τὴν περασμένη φορὰ. Ἀμαρ-

4. Στό *Περὶ ἀρετῶν καὶ κακιῶν, ψυχικῶν καὶ σωματικῶν*, Φιλοκαλία, τόμ. Β', σ. 235, καί PG 95, 93.

5. Ὅ,τι εἶναι πάθος, δέν εἶναι καὶ ἔμπρακτῃ ἁμαρτία. Ἄλλο τό ἕνα καὶ ἄλλο τό ἄλλο. Πάθος εἶναι ἡ κίνηση πού γίνεται στὴν ψυχὴ. Πράξη ἁμαρτωλὴ εἶναι ἐκείνη πού ἐμφανίζεται στό σῶμα. (Ὅσ. Νικήτα Στηθάτου, Α' ἑκατοντάδα, *Φιλοκαλία τῶν Ἱερῶν Νηπιτικῶν*, τόμ. Δ', μτφρ. Ἀντώνιος Γαλίτης, ἔκδ. Τό περιβόλι τῆς Παναγίας, 1986, σ. 62)

τία εἶναι αὐτό πού ἐνεργεῖται ἀπό τό πάθος καί ἐκδηλώνεται σέ μιά δεδομένη στιγμή. Δηλαδή, ἔχω μέσα μου τό πάθος τῆς ὀργῆς ἢ τό πάθος τοῦ θυμοῦ, καί τό ἔχω ὥς μόνιμη κατάσταση. Ὅταν μοῦ δοθεῖ μιά εὐκαιρία ἁμαρτίας, τότε τό πάθος ἐκδηλώνεται. Συνεπῶς ἡ ἁμαρτία δέν εἶναι παρὰ ἡ ἐνέργεια τοῦ πάθους. Αὐτό εἶναι. Τό πάθος εἶναι ἡ δεξαμενή, μέσα στήν ὁποία θά λέγαμε εἶναι τό κάθε ὑλικό, ὅπως τοῦ θυμοῦ, τῆς ὀργῆς καί τά λοιπά.

Τά πάθη ἀκόμη ἀντιπροσωπεύονται ἀπό τούς δαίμονες. Μή σᾶς κάνει καθόλου ἐντύπωση αὐτό. Ὑπάρχει ὁ δαίμονας τῆς πορνείας, ὁ δαίμονας τῆς φιλοδοξίας, ὁ δαίμονας τῆς φιλαργυρίας, καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Δηλαδή εἶναι δαίμονες οἱ ὅποιοι προσβάλλουν τόν ἄνθρωπο εἰδικά σέ ἓνα πάθος. Αὐτό εἶναι μιά σταθερή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ὅταν ὁ Κύριος ρώτησε τόν δαιμονισμένο ποιό εἶναι τό ὄνομά του, ὁ δαιμονισμένος ἀπάντησε *λεγεών*, δηλαδή πλῆθος δαιμόνων. Αὐτό δείχνει ὅτι μέσα στόν ἄνθρωπο αὐτόν ἦταν ὅλα τά πάθη.⁶ Ὅταν ὁ Κύριος ἔβγαλε ἀπό τή Μαρία τή Μαγδαληνή ἑπτὰ δαιμόνια (ὁ ἀριθμός *ἑπτὰ* ὑποννοεῖ τό πλῆθος, καί ὄχι ἀκριβῶς τό *ἑπτὰ*), αὐτό σημαίνει ὅτι ἐνοχλεῖτο ἀπό ἑπτὰ, ἢ ἀπό πλῆθος διαφορετικῶν παθῶν, πού ἀντιπροσωπεύονταν ἀπό ἀντίστοιχους δαίμονες.⁷

Ἕνας δαίμονας, ἅς ποῦμε, ἔχει τήν ἄδεια νά πειράζει τόν ἄνθρωπο μόνο σ' ἓνα σημεῖο. Γιά παράδειγμα, κάποιος ἐνοχλεῖται ἀπό ἓνα δαιμόνιο νά νυστάζει

6. Βλ. *Μᾶρκ.* 5, 9· *Λουκᾶ* 8, 30.

7. Βλ. *Μᾶρκ.* 16, 9.

συνεχῶς στήν προσευχή του, νά χασμουριέται. Ἄν ἔχετε προσέξει, σέ συγκεκριμένα σημεῖα τῆς προσευχῆς, ἐντελῶς συγκεκριμένα, ἅς ποῦμε στό *Πάτερ ἡμῶν* σέ ἓνα σημεῖο, ἢ στό *Βασιλεῦ Οὐράνιε* σ' ἓνα σημεῖο, νά ἔρχεται ἐκείνη τήν ὥρα ἓνα χασμουρητό· καί λέει κανεῖς: *περίεργο πράγμα...!* Ναί. Δίνεται ἐκεῖ ἡ ἄδεια σέ ἓναν δαίμονα, τοῦ ἐπιτρέπεται νά μᾶς ἐνοχλεῖ σ' αὐτό τό σημεῖο.

Πάντως θά ἤθελα νά καταλάβετε ὅτι οἱ δαίμονες ἀντιπροσωπεύουν τά πάθη, καί εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι ἐνοχλοῦν τόν ἄνθρωπο.⁸ Γι' αὐτό, ὅταν ἐμμένουμε σέ ἓνα πάθος, ἢ σέ κάποια πάθη, –προσέξτε αὐτό τό τρομερό– δαιμονίζομαστε!

Θά μοῦ πεῖτε: *Μπορεῖ κανεῖς νά δαιμονιστεῖ;*

Τί θά πιστεύατε; ὅτι θά περιμέναμε νά δοῦμε ἓναν σάν τόν δαιμονισμένο τῶν Γεργεσηνῶν;...⁹ Ἔχουμε βέβαια καί τέτοιους στήν ἐποχή μας, ἄν τό θέλετε. Ἔχουμε πάρα πολλούς δαιμονισμένους στήν ἐποχή μας!

Μιά μέρα ἔδινα ἀντίδωρο σέ μιά ἐκκλησία. Πέρασε μία γυναίκα· μόλις τήν κοίταξα, εἶπα: *αὕτῃ ἡ γυναίκα ἔχει δαιμόνιο*. Τῆς ἔδωσα ἀντίδωρο, ἔφυγε. Σέ λίγη ὥρα εἶδα τόν ἱερέα δίπλα νά τῆς διαβάσει μία εὐχή ἐναντίον τῶν δαιμόνων. Προσέξτε ὅμως κάτι. Κατόπιν μοῦ εἶπε ὁ ἱερέας ὅτι τή ρώτησε ἄν ἐξομολογεῖται, καί ἐκείνη ἀπάντησε: *Τί σᾶς ἐνδιαφέρει αὐτό; Ἐγώ θέλω νά μοῦ διαβάσετε μόνο τούς Ἐξορκισμούς*. Ὁ ἱερέας

8. Βλ. ἀββᾶ Κασσιανῶ, *Εὐεργετινός*, τόμ. Δ', ὑπόθ. ΚΑ', ἐκδ. *Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας*, Θεσ/νίκη 2010, σ. 218, ἀγ. Διαδόχου Φωτικῆς, *Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν*, τόμ. Α', *Λόγος ἀσκητικός* 81, ἐκδ. Παναγ. Τζελάτη, Ἐν Ἀθήναις 1893, σ. 156.

9. Βλ. *Ματθ.* 8, 28-34. *Μάρκ.* 5, 1-17.

προσπάθησε νά τῆς ἐξηγήσει ὅτι αὐτό ἔχει σημασία, ἀλλά ἐκείνη ἐπέμενε: Ὅχι, ὅχι... δέν σᾶς ἐνδιαφέρει αὐτό!

Τί καταλάβετε; Ἡ γυναίκα αὐτή ἦταν πραγματικά δέσμια τοῦ σατανᾶ· καί πιθανῶς ὁ διάβολος νά τῆς εἶπε νά διαβαστοῦν Ἐξορκισμοί –παράξενο!– ἀκριβῶς γιά νά μπερδεύει τίς πηγές· τήν καλή, τήν ἀγαθή πηγή, μέ τήν κακή.

Τό ἴδιο ἔλεγε κι ἐκείνη ἡ μαντευομένη τῶν Φιλίππων: *Αὐτοί οἱ ἄνθρωποι, οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ –ὁ Παῦλος, ὁ Λουκᾶς καί ὁ Σίλας– ἤρθαν νά καταγγείλουν σ' ἐσᾶς ὁδόν σωτηρίας.*¹⁰ Καί τό ἔλεγε ὁ διάβολος αὐτό!... Ὅπως κι ἐκεῖνος –πῶς νά τόν χαρακτηρίσω;– ἐκεῖνος ὁ Χρῆστος στό Γάζωρο, πού πάνε τόσοι καί τόσοι στίς Σέρρες –ἔχει βεβαίως καί πολλές εἰκόνες ἐκεῖ στό δωμάτιο πού ὑποδέχεται τόν κόσμο– τί τούς λέει; *Νά κάνεις τρία Εὐχέλαια... νά κοινωνεῖς κάθε Παρασκευή, ἢ κάθε Σάββατο, ἢ νά κάνεις ἐπτά Παρακλήσεις, ἢ νά κάνεις σαράντα Παρακλήσεις, ἢ νά νηστεύεις τόσο καί τόσο.* Σ' ὅλα αὐτά πού λέει, παραλείπει σταθερά ἓνα μόνο: νά πᾶς νά ἐξομολογηθεῖς. Αὐτό δέν τό βάζει ὁ διάβολος. Εἶναι πονηρός ὁ διάβολος... φοβερός!

Γι' αὐτό, παιδιά, ἄς προσέξουμε νά μήν ἐπιμένουμε σέ μιά ἁμαρτία, σ' ἓνα πάθος, μήπως κάποια στιγμή ἐπιτρέψει ὁ Θεός καί δαιμονιστοῦμε!... Σᾶς λέω ἄλλη μία φορά, ὑπάρχουν πολλοί δαιμονισμένοι στήν ἐποχή μας... ὅσοι δέν μπορεῖτε νά φανταστεῖτε! Ἄς προσέχουμε τά πάθη!

10. Πράξ. 16, 11-34.

Τί πρέπει νά κάνουμε; Πώς πρέπει νά ἐνεργήσουμε;

Ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος μᾶς ἀναφέρει τρεῖς τρόπους –χωρίς νά σημαίνει ὅτι θά ἐπιλέξουμε ἕναν ἀπ' αὐτούς, ἀλλά καί τούς τρεῖς μαζί.

Πρῶτος τρόπος. Εἶναι προτιμότερο νά προσφύγει κανεῖς στή μνήμη τῶν ἁρετῶν, παρὰ νά ἀντιστέκεται στά πάθη. Δηλαδή: Ἔρχεται στό μυαλό μου μία εἰκόνα αἰσχροῦ· ἢ μία εἰκόνα ἐμπαθείας, ἃς ποῦμε νά πάω νά ἐκδικηθῶ τόν τάδε. Ἔχω μέσα μου μνησικακία, βράζω ἀπό θυμό, βράζω... Ἄν τόν δῶ αὐτόν, θά φθάσω νά τόν σκοτώσω! Εἶναι φοβερό. Τί πρέπει νά κάνω; Θά ἀρχίσω νά λέω στό πάθος νά ὑποχωρήσει καί νά φύγει; *φύγε, πάθος*; Δέν φεύγει ποτέ ἔτσι! Τί νά κάνω τώρα; Θά κάνω τήν προσπάθεια νά στρέψω τό μυαλό μου σέ θέματα ἁρετῆς· τίποτε ἄλλο.

Αὐτό μᾶς λέει ὁ ἅγιος Ἰσαάκ: «*Κρεῖσσον ἐν τῇ μνήμῃ τῶν ἁρετῶν ὑποκλέπτειν τὰ πάθη ἢ τῇ ἀντιστάσει*»¹¹. Εἶναι προτιμότερο νά ὑποκλέπτουμε τά πάθη μέ τή μνήμη τῶν ἁρετῶν, παρὰ νά ἀντιστεκόμαστε σέ αὐτά. Δηλαδή, μή λές *φύγε, πάθος*... ἀλλά καλύτερα σκέψου τό ἀντίθετο· σκέψου τήν ἀγάπη, τήν εἰρήνη, σκέψου μία εἰκόνα ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, ἕνα θαυμαστό γεγονός ἀπό τή ζωή σου καί λοιπά, καί ἐκεῖ θά εἰρηνεύσεις πραγματικά.

Δεύτερος τρόπος. Εἶναι προτιμότερο νά ἀπορρίψουμε τήν προσβολή, παρὰ νά προσπαθοῦμε νά διορθώσουμε μιὰ πτώση μας. Δηλαδή, ἡ πρόληψη εἶναι

11. *Φιλοκαλία, Λόγοι Ἀσκητικοί*, νς', 20, ΕΠΕ 8B, σ. 346. Βλ. ὁσ. Νικοδήμου Ἀόρατος *Πόλεμος*, ΙΓ', Ἐν Ἀθήναις 1853, σ. 40.

προτιμότερη από τη θεραπεία. Μήν αφήσεις νά προχωρήσει τό κακό· διόρθωσέ το στήν ἀρχή. Αἰσθάνθηκες ὅτι εἶσαι κρυωμένος; πάρε ἀμέσως κάτι, νά διορθωθεῖ τό κρύωμά σου. Τό ἄφησες; μετά θέλει πολλά φάρμακα, ἴσως καί νοσοκομεῖο, γιά νά γίνεις καλά. Ἡ πρόληψη εἶναι προτιμότερη ἀπό τή θεραπεία. Ἔτσι κι ἐδῶ, ξαναλέω, τό νά προλάβεις κάτι εἶναι προτιμότερο ἀπό τό νά τό θεραπεύσεις.

Νά σᾶς πῶ μία προσφιλῇ μέθοδο τοῦ σατανᾶ; Οἱ Πατέρες μάλιστα ἔχουν πλάσει γι' αὐτή τή μέθοδο ἓνα φανταστικό ζῶο γιά νά ἐκφράσουν πῶς ἐνεργεῖ ὁ διάβολος. Τό φανταστικό, τό πλασματικό αὐτό ζῶο εἶναι ὁ *μυρμηκολέων*.¹² Δηλαδή, εἶναι ἓνα ζῶο πού μπροστά, ἀπό τή μέση μέχρι τό κεφάλι, εἶναι μυρμηγκάκι, καί ἀπό τή μέση καί πίσω, μέχρι τήν οὐρά, εἶναι λιοντάρι. Δηλαδή, ὁ διάβολος στήν ἀρχή σοῦ παρουσιάζει τήν ἁμαρτία πολύ-πολύ μικρή· μετά ὅμως, ὅταν τή διαπράξεις, σοῦ τή μεγαλώνει καί τήν κάνει νά φαίνεται σάν λιοντάρι! Εἶναι προτιμότερο λοιπόν νά κάνεις μιά μέ τό νύχι σου καί νά σκοτώσεις τό μυρμηγκάκι, ἐνῶ τό λιοντάρι δέν μπορεῖς. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό κακό θά τό πολεμήσουμε στήν ἀρχή.

Καί τρίτος τρόπος εἶναι τό νά μήν ξεχνᾶμε ὅτι ἡ συνήθεια εἶναι ὁ τροφέας τοῦ πάθους. Ἄν δηλαδή ἐπαναλαμβάνουμε μιά ἁμαρτία, αὐτή, ὡς συνήθεια, τρέφει τό πάθος. Λέει πάλι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ, στόν 58ο λόγο:

12. Βλ. ὁσ. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Συμβουλευτικὸν Ἐγχειρίδιον, κεφ. η΄*, "Ὅτι ὁ διάβολος, μὴ ἀπολαύων τῶν ἡδονῶν τῶν αἰσθήσεων, ἀποθνήσκει· καὶ διατὶ λέγεται μυρμηκολέων, ἐκδ. Νεκτάριος Παναγόπουλος, 1991², σσ. 143-144. Πρβλ. Ἰώβ 4, 11. Α΄ Πέτρο. 5, 8-9. Ρωμ. 16, 20.

«Φοβήθητι τὰς συνηθείας πλείω τῶν ἐχθρῶν»¹³. Νά φοβᾶσαι τίς συνήθειες πού ἀποκτᾶς, περισσότερο ἀπό τούς ἐχθρούς σου.

Πολλές φορές λέμε σέ κάποιον γιατί τό κάνεις αὐτό; καί ἐκεῖνος ἀπαντᾷ: ἔ, ἀπό συνήθεια. Αὐτήν ὅμως τή συνήθεια ἄς τήν προσέχουμε. Καί ἐνῶ ἡ συνήθεια στά ἀγαθά εἶναι σπουδαῖο πράγμα, στά πονηρά εἶναι φοβερό πράγμα. Τί μένει, παιδιά; ὁ ἀγώνας. Μή φοβηθοῦμε καί μή ξεχνᾶμε ὅτι, ὅπως λέει πάλι ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος στόν 55ο λόγο του, «Πάση ἀνέσει ἔπεται τλαιπωρία καί πάση διὰ Θεὸν τλαιπωρία ἄνεσις ἀκολουθεῖ»¹⁴. Τήν κάθε ἄνεση ἀκολουθεῖ τλαιπωρία, καί κάθε τλαιπωρία, γιά τόν Θεό, ἀκολουθεῖ ἄνεση.

Ἄν δηλαδή πεῖ κανεῖς δέν προσέχω, δέν ἀγωνίζομαι, ἀκολουθεῖ ἡ τλαιπωρία. Ἄν δέν προσέχεις τώρα, αὔριο θά ἔχεις νά παλέψεις μέ θηρία καί μέ φίδια!... Ἄν παλεύεις τώρα πού βρίσκεσαι σέ μιὰ τλαιπωρία γιά τόν Θεό, αὔριο θά ἔχεις μία ἄνεση. Ἄν νικήσεις τά πάθη σου τώρα πού εἶσαι νέος ἄνθρωπος, αὔριο στή ζωή σου θά κινεῖσαι τόσο ὠραῖα, τόσο ἄνετα, πού θά εἶναι ὅλος ὁ κόσμος δικός σου, ὅλοι οἱ ἄνθρωποι δικοί σου, θά αἰσθάνεσαι ἐλεύθερος ἄνθρωπος! Καί ἐλεύθερος εἶναι μόνον ἐκεῖνος πού ἐλευθερώθηκε ἀπό πάθη· γιατί ὁ Κύριος λέει «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν δοῦλος ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας»¹⁵. Κάθε ἄνθρωπος πού ἁμαρτάνει, δηλαδή, εἶναι δοῦλος τῆς ἁμαρτίας· ἐκεῖνος ὅμως πού εἶναι ἐλεύθερος ἀπό τὴν ἁμαρτία καί τά πάθη, αὐτός

13. Φιλοκαλία, Λόγοι Ἀσκητικοί, νη΄, 12, ΕΠΕ 8B, σ. 376.

14. Φιλοκαλία, Λόγοι Ἀσκητικοί, νε΄, 12, ΕΠΕ 8B, σ. 322.

15. Ἰωάν. 8, 35.

εἶναι ὁ πραγματικά ἐλεύθερος. Καί μή ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Χριστός, πού νίκησε τόν διάβολο, μᾶς εἶπε: «ἐάν ὁ υἱὸς ὑμῶς ἐλευθερώσῃ, ὅντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε»¹⁶. Ἐάν ὁ Υἱός, ἐγώ ὁ Ἰησοῦς Χριστός, σᾶς ἐλευθερώσω, τότε θά εἴσατε πραγματικά ἐλεύθεροι.

Καί τώρα, παιδιά, συνεχίζουμε στή *Γένεση*: «Καί λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ –ἡ Εὗα– ἔφαγε· καί ἔδωκε καί τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς, καί ἔφαγον»¹⁷. Καί ἀφοῦ πῆρε ἀπὸ τόν καρπό ἡ Εὗα ἔφαγε, καί ἔδωσε καί στόν ἄνδρα της, πού ἦταν μαζί της, καί ἔφαγαν καί οἱ δύο.

Σ' αὐτό τό χωρίο βρισκόμαστε ἀπό τήν ἀρχή τῶν μαθημάτων μας, ὅπως θυμόμαστε. Καί εἶδαμε ἐκεῖ πόση σωρεία κακῶν μαζεύτηκε ἀπὸ αὐτήν τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων.

Παιδιά, γιά νά μή λέμε περισσότερα, γιατί πολλά θά εἶχε κανεῖς νά πεῖ, ἡ παράβαση τῶν πρωτοπλάστων εἶχε πλέον συντελεστεῖ, ἦταν γεγονός· ἔφαγαν οἱ πρωτόπλαστοι καί ἔπεσαν. Καί αὐτή τους ἡ παράβαση ἔγινε μέ τέλεια ἐπίγνωση, ὅτι ὁ Θεός ἀπαγόρευε αὐτό πού ἔκαναν, καί μέ τέλεια ἐλευθερία· δηλαδή ἤξεραν τί ἔκαναν, καί τό ἔκαναν ἐλεύθερα.

Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ὁ Θεός δέν ἐμφανίζεται τήν ὥρα πού ἐπιτελεῖται ἡ ἁμαρτία, ἀλλά ἐμφανίζεται μετά. Ἐδῶ βλέπει κανεῖς ὅτι ἡ ἐλευθερία εἶναι αὐτό τό ἀνεξιχνίαστο καί ἀκατανόητο μυστήριο. Σκεφτεῖτε το, παιδιά· ὁ Θεός δέν ἔρχεται πρὶν ἐπιτελεσθεῖ ἡ ἁμαρτία, ἀλλά κατόπιν.

16. Ἰωάν. 8, 36.

17. Γέν. 3, 6.

Θά μπορούσε κάποιος νά πεῖ: *Γιατί τήν ὥρα πού ἄπλωνε ἡ Εὐα τό χέρι της δέν ἐμφανίζεται ὁ Θεός καί νά τῆς πεῖ: Μή!... Μή!...*

Μά τότε, πάλι σύ, ὁ ἄνθρωπος, θά ἔλεγες ὅτι δέν σέ ἄφησε ὁ Θεός νά κάνεις ἐκεῖνο πού ἤθελες! Σέ ἀφήνει λοιπόν.

Θά πεῖτε: *Τελικά πέσαμε!...*

Μά αὐτό θά πεῖ ἐλευθερία· ὅτι μορεῖς νά πέσεις, ἐάν τό θέλεις. Ὁ Θεός ὅμως θά ἔρθει μετά νά σέ ρωτήσει: *Γιατί τό ἔκανες;*

Ἐδῶ θά μέ ρωτήσετε: *Γιατί νά ἔρθει ὁ Θεός, ἔστω καί κατόπιν; Νά μήν ἔρθει καθόλου. Ἐκανα αὐτό πού ἤθελα· γιατί πρέπει νά ἔρθει ὁ Θεός νά μέ ἐλέγξει; Καλά· δέν ἦρθε νά ἐμποδίσει τήν Εὐα τήν ὥρα πού πῆγαινε νά πάρει τόν καρπό· γιατί ὅμως νά ἔρθει μετά;*

Ἄν καί τό ἔχω πεῖ πολλές φορές, θά τό πῶ ἄλλη μία φορά, γιατί εἶναι μία ἀπάντηση στήν ἐννοια τῆς ἐλευθερίας ὅπως τήν ἐννοοῦν σήμερα οἱ ἄνθρωποι. Ἀπλούστατα, ἡ ἐννοια τῆς ἐλευθερίας δέν εἶναι στή δυνατότητα ἐπιλογῆς μεταξύ δύο πραγμάτων, καλοῦ ἢ κακοῦ, διάλεξε καί πάρε, ἀλλά στή δυνατότητα ἐπιλογῆς τοῦ καλοῦ. Μπορεῖς νά κάνεις τό κακό, ἀλλά δέν θέλεις νά τό κάνεις. Αὕτη εἶναι ἡ σωστή ἐννοια τῆς ἐλευθερίας.¹⁸

Μπορεῖς, ἄς ποῦμε, νά ἔχεις τό ραδιόφωνό σου τέρμα τά μεσάνυχτα καί νά σηκώσεις ὅλη τήν πολυκατοικία στό πόδι· ἀλλά αὐτό δέν πρέπει νά τό κάνεις, δέν σέ συμφέρει. Μπορεῖς νά κάνεις τρέλλες καί παλαβομάρες στόν δρόμο· ἀλλά αὐτό δέν σέ συμφέρει,

18. Βλ. Α΄ Κορ. 6, 12, 10, 23. Γαλ. 5, 13. Α΄ Πέτρ. 2, 16.

γιατί ἐνοχλεῖς, καί θά ἔχεις κυρώσεις, θά σέ πᾶνε στό δικαστήριο καί θά σέ κλείσουν μέσα· ἄλλιῶς δέν μπορεῖ νά σταθεῖ κοινωνία ἀνθρώπων, δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ. Καί δέν χρειαζόμαστε τό Εὐαγγέλιο γιά νά τό καταλάβουμε αὐτό· τό καταλαβαίνουμε πάνω στά πράγματα.

Βλέπετε ὅτι σήμερα ὑπάρχει ἡ ἀναρχία. Τί εἶναι ἡ ἀναρχία; Μήπως εἶναι προῖόν τῆς ἐλευθερίας; Ὁχι δά! Εἶναι μία κακοποίηση τῆς ἐλευθερίας· εἶναι μία ἐντελῶς ξένη ἀντίληψη ἀπό τήν πραγματικότητα τῆς ἐλευθερίας. Ἐντελῶς! Διότι ἂν ὁ καθένας κάνει ὅ,τι θέλει χωρίς νά τιμωρηθεῖ, τότε δέν μπορούμε πιά νά ζοῦμε μέσα σέ μία κοινωνία, τότε γινόμαστε ζούγκλα.

Καί τά ζῶα στό δάσος καί στόν ἀγρό ἔχουν τούς νόμους τους. Ναί, ναί, ἔχουν τούς νόμους τους! Λίγες εἶναι ἐκεῖνες οἱ φορές πού ἔχουμε δεῖ τά πουλιά νά μαλώνουν γιά νά διορθώσουν μία κατάσταση; Λίγες φορές; Τά μυρμήγκια ἔχουν τούς νόμους τους... καί οἱ μέλισσες ἔχουν τούς νόμους τους. Δέν μπορεῖ νά ζήσει μία κοινωνία, καί ζῶων ἀκόμη, χωρίς κάποιες ἀρχές. Δέν μπορεῖς λοιπόν νά πεῖς εἶμαι ἀναρχικός, δηλαδή δέν ἔχω καμμία ἀρχή. Εἶναι δυνατόν αὐτό ποτέ; Ὅταν ὁ πατέρας σου καί ἡ μάνα σου θά σοῦ ποῦν δέν πρέπει νά γίνει αὐτό, δέν σέ συμφέρει, γιατί νά ἀντιδράσεις;

Σᾶς εἶχα πεῖ καί ἄλλοτε αὐτό πού λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος: «πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει· πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐκ ἐγὼ ἐξουσιασθῆσομαι ὑπό τινος»¹⁹. Ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται· ἀλλά δέν μέ συμφέρουν ὅλα. Μοῦ ἐπιτρέπεται νά πέσω καί στόν

19. Α΄ Κορ. 6, 12.

Πηνειό. Μοῦ τό ἀπαγορεύει κανεῖς; Πάω τώρα ἐπάνω στή γέφυρα, δίνω ἓνα πήδημα, καί βρίσκομαι μέσα. Ποιός μέ ἐμποδίζει; Μέ συμφέρει ὅμως; Ὅλα μοῦ ἐπιτρέπονται· ἀλλά ἐγώ δέν θά ἐξουσιασθῶ ἀπό τίποτα. Ἐγώ θά εἶμαι τό ἀφεντικό, ἐγώ θά εἶμαι ὁ κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου, καί θά λέω: *αὐτό μέ συμφέρει, ἐκεῖνο δέν μέ συμφέρει.*

Αὐτή εἶναι ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας· γι' αὐτό καί ὑπάρχουν κυρώσεις. Ἄν πέσω στόν Πηνειό, γιατί ἔτσι μοῦ ἦρθε, ἔχω κυρώσεις. Ποιές εἶναι; Μά νά πνιγῶ!... Ἀπλούστατα, νά πνιγῶ. Ἦ, ἂν δέν καταφέρω νά πνιγῶ –γιατί ἴσως εἶναι ρηχός ὁ Πηνειός, ἢ γιατί μέ εἶδαν καί μέ ἔβγαλαν–, θά παγώσω, ἐάν εἶναι χειμώνας!... καί οὕτω καθ' ἑξῆς. Παρακαλῶ, αὐτή εἶναι ἡ σωστή ἔννοια τῆς ἐλευθερίας, καί προσέξτε την.

Ὁ Θεός λοιπόν ἔρχεται μετά τή διάπραξη τῆς ἁμαρτίας. Θά ἔρθει ὅπωςδήποτε ὁ Θεός· θά ἔρθει γιά τίς κυρώσεις. Αὐτό ὅμως δέν ἀποτελεῖ περιορισμό τῆς ἐλευθερίας, ἀλλά ὀρθή τοποθέτηση τοῦ ὁρισμοῦ της. Ἐρχεται λοιπόν ὁ Θεός μετά ἀπό τήν πτώση τῶν πρωτοπλάστων.²⁰

20. Μή ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Θεός θεμελίωσε τό σύμπαν ὁλόκληρο πάνω σέ νόμους καί κανόνες, γιά νά τό διέπουν καί προστατεύουν ἀπό τήν αὐτοδιάλυση καί αὐτοκαταστροφή του, ἐπειδή, ἐκτός τῆς ἁρτίας κατασκευῆς του, μεριμνᾷ καί γιά τήν εὐρυθυμη λειτουργία του. Σέ κάποια πλάσματά Του πού ἐκτός ἀπό ὕλη θά ἔδινε καί ζωή, δηλαδή στά ἔμβια ὄντα, ἔθεσε κι ἄλλους νόμους, τοὺς βιολογικούς. Στόν ἄνθρωπο ὅμως, πού ἐκτός ἀπό ἔμβια ὕλη εἶναι καί πνεῦμα, ἔβαλε ἐπιπλέον καί κάποιους ἄλλους νόμους, ἀνώτερους, τοὺς πνευματικούς. Στόν ἄνθρωπο τώρα ὅλοι αὐτοί οἱ νόμοι εἶναι δεμένοι μεταξύ τους, συνεργάζονται, ἔχοντας ἄμεση σχέση καί ἀλληλεπιδρώντας ὁ ἓνας μέ τόν ἄλλο. Γι' αὐτό καί ἡ παραβίαση

Ἡ ἁμαρτία πού ἔγινε ἦταν τρομακτικά μεγάλη σέ διαστάσεις! εἶχε φοβερές συνέπειες! ἀφοῦ, σκεφθεῖτε, ἔφθασε νά ἐπισύρει κατά τῶν πρωτοπλάστων ἀκόμα καί τόν θάνατο!

Ἀλλά γιατί ἦταν τόσο μεγάλη ἡ ἁμαρτία τους; Διότι στό βάθος στρεφόταν κατά τοῦ Θεοῦ, ὡς ὑπερηφάνεια, ὡς ἀπιστία, ὡς ἀνυπακοή καί ὡς αὐθάδεια!

Κάθε ἁμαρτία, παιδιά –προσέξτε αὐτό τό σημεῖο– κάθε ἁμαρτία, ἥ στόν ἑαυτό μας ἢ στόν πλησίον μας, στό βάθος στρέφεται ἐναντίον τοῦ Θεοῦ.²¹

Δέν μπορεῖς νά λές ὅτι δέν ἔχεις βλάψει κανέναν ἄλλο παρὰ μόνο τόν ἑαυτό σου. Ὁ ἑαυτός σου τί εἶναι, ἀδελφέ μου; τί εἶναι παιδί μου; Ὁ ἑαυτός σου εἶναι ὁ πλησιέστερος πλησίον. Ἄν ὁ διπλανός ἄνθρωπος εἶναι ὁ πλησίον σου, ὁ ἑαυτός σου εἶναι ὁ πλησιέστερος πλησίον.

Θέλεις νά τό δεῖς αὐτό; Ἀκουσε τί λέει ἡ ἐντολή: «Ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν»²². Νά ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὅπως τόν ἑαυτό σου. Αὐτό σημαίνει ὅτι πρῶτα θά ἀγαπήσεις τόν ἑαυτό σου, σωστά ὅμως, αὐτό θά ἀποτελέσει μέτρο ἀγάπης, καί τότε, μέ τό μέτρο αὐτό, θά μετρήσεις καί τήν ἀγάπη πρός τόν ἄλλο. Ἐάν δέν ἀγαπήσεις τόν ἑαυτό σου, πού εἶναι ὁ πλησιέστερος πλησίον, πῶς θά ἀγαπήσεις τόν ἄλλο; Εἶναι δυνατόν; Συνεπῶς δέν μπορούμε νά ποῦμε ποτέ

ένός πνευματικοῦ νόμου στόν ἄνθρωπο συνεπάγεται καί δυσλειτουργία ὅλων τῶν ἄλλων νόμων. Ἄρα ἡ εὐρυθμὴ λειτουργία ἡ ἡ δυσλειτουργία ἑνός συστήματος ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικά ἀπό τήν ἐφαρμογή ἢ ὄχι τῶν νόμων πού τό διέπουν.

21. Βλ. *Ματθ.* 25, 31-46.

22. *Ματθ.* 22, 39.

ἐγὼ βλέπω τόν ἑαυτό μου καί δέν πειράζω κανέναν. Ἀλλά, εἴτε βλέπουμε τόν ἑαυτό μας, εἴτε βλέπουμε τόν πλησίον, τό θέμα εἶναι τελικά ὅτι ἡ ἁμαρτία μας στρέφεται κατά τοῦ Θεοῦ, γιατί οὔτε ἐγὼ ἀνήκω στόν ἑαυτό μου οὔτε ὁ πλησίον μου ἀνήκει στόν ἑαυτό του, ἀλλά καί ἐγὼ καί ἐκεῖνος ἀνήκουμε στόν Θεό.²³

Γι' αὐτόν τόν λόγο ἡ ἁμαρτία, ἅς τό προσέξουμε, παρ' ὅτι ἐπιτελεῖται σέ μικρό χρονικό διάστημα, ἔχει αἰώνιες διαστάσεις. Μιά ἁμαρτία πόσο μπορεῖ νά διαρκέσει; Κάποτε μπορεῖ νά διαρκέσει μερικά δευτερόλεπτα, κάποτε μπορεῖ νά διαρκέσει περισσότερο· ἡ τιμωρία ὅμως πού ἐπιφέρει εἶναι ἄπειρη καί αἰώνια.²⁴

Θά μοῦ πεῖτε: *Πῶς εἶναι δυνατόν ἡ τιμωρία νά εἶναι ἄπειρη καί αἰώνια, τήν στιγμή πού ἡ ἁμαρτία μας ἦταν περιορισμένη, καί ὡς πρός τήν ποσότητα καί ὡς πρός τήν διάρκεια;*

Ἡ ἁμαρτία εἶναι ἄπειρη, παιδιά, γιατί ἄπειρος εἶναι ὁ Θεός! Καί ἡ τιμωρία της εἶναι αἰώνια, γιατί αἰώνιος εἶναι ὁ Θεός! Δέν εἶπαμε ὅτι στρέφεται ἐναντίον τοῦ Θεοῦ κάθε ἁμαρτία; Ναί, ἐναντίον τοῦ Θεοῦ!

Ἀνήκετε στόν Θεό, λέει ὁ ἀπόστολος Παῦλος στήν *Α' Πρὸς Κορινθίους*, 6ο κεφάλαιο, στό τελευταῖο χωρίο, «καὶ οὐκ ἔστε ἑαυτῶν», δέν ἀνήκετε στόν ἑαυτό σας. Αὐτό σημαίνει πῶς ὅταν κάνουμε μία ἁμαρτία, ἐπειδή ὁ Θεός εἶναι ἄπειρος καί αἰώνιος, καί ἡ τιμωρία μας θά εἶναι ἄπειρη καί αἰώνια. Γι' αὐτόν τόν λόγο, παιδιά, ἡ Κόλαση εἶναι αἰώνια. Γι' αὐτόν.

23. Βλ. *Α' Κορ.* 6, 13· 19-20. *Ρωμ.* 14, 7-9.

24. Βλ. ἱερ. Χρυσοστόμου, *Περὶ σωτηρίας ψυχῆς*: «Οὐαὶ ἡμῖν, ὅτι διὰ πρόσκαιρον ἡδονὴν αἰωνίως κολαζόμεθα, διὰ μικροῦ χρόνου ἀμέλειαν τῷ αἰωνίῳ πυρὶ καταποντιζόμεθα...» (PG 60, 737).

Ὁ ἱερός Χρυσόστομος λέει: *Θεωρεῖς τόν Θεό ἄδικο, λέγοντας: Ἐγώ σέ πόσο χρόνο ἔκανα τήν ἁμαρτία μου; Κράτησε μερικά λεπτά τῆς ὥρας ἡ ἁμαρτία μου, καί θά πρέπει αἰώνια νά τιμωροῦμαι;... Καί ἅπαντᾷ ὁ ἱερός Πατέρας: Ξέχασες ὅτι ἡ ἁμαρτία σου στρέφεται πρός τόν αἰώνιο Θεό. Αἰώνια λοιπόν καί θά τιμωρεῖσαι!...*²⁵

Μᾶς τρομάζει αὐτό; Ἐμένα μέ τρομάζει, παιδιά! Μέ τρομάζει! Νά κάνω μία ἁμαρτία γιά λίγα λεπτά, καί νά τιμωροῦμαι αἰωνίως;... Μάλιστα εἶναι ἀπολύτως δίκαιο, ἀκριβῶς γιά τόν λόγο πού σᾶς ἐξήγησα. Μή ποῦμε λοιπόν γιατί ὁ Θεός παραχωρεῖ μία Κόλαση αἰώνια.

Ἐν τούτοις, παιδιά, ἡ ἁμαρτία τῶν πρωτοπλάστων δέν ἔμεινε ἀδιόρθωτη, γιατί ὑπῆρξε ὑποδεέστερη τῆς ἁμαρτίας τῶν πεπτωκότων ἀγγέλων, δηλαδή τῶν δαιμόνων. Κι αὐτοί κάποτε ἔπесαν καί ἔπесαν γιατί σκέφτηκαν τήν ἰσοθεΐα.²⁶ Ὁ Διάβολος, ὁ Ἐωσφόρος, σκέφτηκε τήν ἰσοθεΐα καί τώρα τό ἴδιο ἁμάρτημα τό ὑποβάλλει καί στούς πρωτοπλάστους.

Ἀλλά ὁ διάβολος, οἱ δαίμονες, εἶχαν τόν πειρασμό ἐσωτερικό, δηλαδή μόνοι τους σκέφτηκαν τήν ἁμαρτία. Ἐνῶ οἱ πρωτόπλαστοι εἶχαν τόν πειρασμό ἐξωτερικό· δέν σκέφτηκαν μόνοι τους τήν ἁμαρτία, ἀλλά ὑποβλήθηκαν σ' αὐτή. Ἦταν μία ὑποβολή, καί οἱ πρωτόπλαστοι ἀπλῶς πλανήθηκαν. Εἶχαν βεβαίως τήν εὐθύνη. Ἀλλά ἔχουν καί τοῦτο τό πλεονέκτημα· ὅτι μποροῦν νά μετανοήσουν. Οἱ δαίμονες εἶναι ἀδύνατο νά μετανοή-

25. *Εἰς τὴν Α΄ Πρὸς Κορινθίους, Ὁμιλία Θ΄*, PG 61, 75-76.

26. Βλ. Λουκᾶ 10, 18. Ἦσ. 14, 12-14. Ἰεζ. 28, 12-19.

σουν! Διαστράφηκαν σέ βαθμό αδύνατης ἐπιστροφῆς, αδύνατης μετανοίας! Οἱ πρωτόπλαστοι ὅμως καί οἱ ἀπόγονοί τους, ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι, πέσαμε μέν, ἀλλά ἐπειδή δέν σκεφτήκαμε ἀπό μόνοι μας τό κακό, ἔχουμε τήν δυνατότητα τῆς μετανοίας.

Γι' αὐτό καί ἡ σωτηρία ἀπευθύνεται στόν ἄνθρωπο, γιατί μπορεῖ νά μετανοήσῃ, καί δέν ἀπευθύνεται στούς δαίμονες. Δέν ἦρθε ὁ Χριστός νά σώσῃ τούς πεπτωκότες ἀγγέλους· ἦρθε νά σώσῃ τούς ἀνθρώπους, γιατί ὑπάρχει ἡ δυνατότητα στούς ἀνθρώπους νά σωθοῦν.

Ποιό ὅμως εἶναι τό φάρμακο στήν πώση, τόσο στήν πρώτη πώση τῶν πρωτοπλάστων, ὅσο καί στήν πώση τῆ δικῆ μας, τοῦ καθενός μας τήν πώση;

Εἶναι ἡ μετάνοια, παιδιά.²⁷

Θά δοῦμε λίγο πιό κάτω ὅτι οἱ πρωτόπλαστοι δέν μετανόησαν. Ὅταν θά ἐρωτηθεῖ ὁ Ἀδάμ γι' αὐτό πού ἔκανε, θά σπεύσῃ νά δικαιολογηθεῖ καί νά πεῖ: Ὅχι ἐγώ, ἀλλά ἡ γυναίκα πού μοῦ ἔδωσες μέ παρέσυρε. Καί ἐκεῖνη μέ τή σειρά της θά σπεύσῃ νά πεῖ: Ὅχι ἐγώ· ὁ ὄφρις μέ ἐξαπάτησε. Βλέπετε λοιπόν ὅτι ἡ ἐπίρροψη εὐθύνῃς τοῦ ἑνός πρός τόν ἄλλο προδικάζει τήν ἀπουσία

27. «Πᾶσα οὖν κακία ἐξ αὐτῶν ἐπενοήθη καὶ τὰ ἀκάθαρτα πάθη. Καὶ προσβάλλειν μὲν τῷ ἀνθρώπῳ συνεχωρήθησαν, βιάζεσθαι δέ τινα οὐκ ἰσχύουσιν· ἐν ἡμῖν γάρ ἐστι δέξασθαι τὴν προσβολὴν ἢ μὴ δέξασθαι. Διὸ τῷ Διαβόλῳ καὶ τοῖς δαίμοσιν αὐτοῦ ἡτοίμασται τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, ἡ κόλασις ἡ αἰώνιος, καὶ τοῖς ἐπομένοις αὐτῷ. Χρὴ δὲ γινώσκειν ὅτι, ὅπερ ἐστὶ τοῖς ἀνθρώποις ὁ θάνατος, τοῦτο τοῖς ἀγγέλοις ἡ ἔκπτωσις. Μετὰ γὰρ τὴν ἔκπτωσιν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μετάνοια, ὥσπερ οὐδὲ τοῖς ἀνθρώποις μετὰ τὸν θάνατον.» (ἀγ. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἑκδοσις ἀκριβοῦς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, PG 94, 1589B) βλ. PG 94, 868B.

τῆς μετανοίας. Δέν εἶχαν μετανοήσει οἱ πρωτόπλαστοι. Οἱ πρωτόπλαστοι μετανόησαν ἀργότερα· ἦταν ὅμως ἀργά.²⁸

Ἔτσι, τό σχέδιο τῆς ἀπαλλαγῆς θά ἦταν μεταγενέστερο· θά ἐρχόταν μετά ὁ Ἰησοῦς Χριστός νά σώσει τόν Ἀδάμ καί τούς ἀπογόνους του, ἐπειδή ἡ μετάνοιά τους δέν ἦταν ἄμεση, δέν ἔγινε ἀμέσως.

Παιδιά, ὁ Χριστός ἦρθε, ἔφερε τό φάρμακο· εἶναι ἡ μετάνοια, σπουδαῖο στοιχεῖο! Κάναμε κάτι; ἄς σπεύσουμε νά μετανοήσουμε, ἄς πᾶμε νά ἐξομολογηθοῦμε, νά ἀπαλλαγοῦμε καί νά γλυτώσουμε. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί τό κήρυγμα τοῦ Κυρίου ἦταν: «μετανοεῖτε· ἡγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»²⁹.

Στή συνέχεια λέει ὅτι ἡ Εὐα «ἔδωκε καί τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς, καί ἔφαγον»³⁰. Ἔδωσε καί στόν ἄνδρα τῆς καί ἔφαγε μαζί τῆς, καί ἔφαγαν καί ἐκεῖνη καί ἐκεῖνος.

Ἔδω παρατηρεῖται μιά βασική ψυχολογική ἀρχή· ὅτι ὁ ἔνοχος ζητᾷ συνένοχο. Τρώει ἡ Εὐα, καί δίνει καί στόν ἄνδρα τῆς. Ἀλλά μποροῦμε νά ποῦμε, παιδιά, ὅτι ἐκ κατασκευῆς του ὁ ἄνθρωπος θέλει νά ἔχει τούς κοντινοὺς του κοινωνοὺς σ' ἐκεῖνα πού ἔχει. Ἔχει ἀ-

28. Αὐτό μαρτυρεῖ ποικιλοτρόπως ἡ πατερική θεολογία καί ἡ πλούσια ὑμολογική παράδοση τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἀλλά καί ἡ ὀρθόδοξη εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως παριστάνει τόν ἀναστημένο Κύριο νά ἐξέρχεται ἀπό τόν Ἄδη, κρατώντας μέ τό ἓνα χέρι του τόν Ἀδάμ καί μέ τό ἄλλο τήν Εὐα. Βλ. Δοξαστικό Ἑσπερινοῦ τῆς Τυρινῆς: «Ἐκάθισεν Ἀδάμ ἀπέναντι τοῦ Παραδείσου, καί τὴν ἰδίαν γύμνωσιν θρηνῶν ὁδύρετο· οἱμοὶ τὸν ἀπάτη πονηρᾷ πεισθέντα καὶ κλαπέντα καὶ δόξης μακρυνθέντα!».

29. Ματθ. 4, 17.

30. Γέν. 3, 6.

γαθά; θέλει νά δώσει καί στους ἄλλους. Ὅταν ὁμως ὁ ἄνθρωπος διαστρέφεται καί ἀποκτᾷ μέσα του τό κακό, τότε θέλει καί τόν ἄλλο ἄνθρωπο συμμετοχο στό κακό. Ἔτσι, σέ μιά ἀγαθή κοινωνία ἔχουμε ἀγαθή μετάδοση, καί σέ μιά κακή κοινωνία ἔχουμε κακή μετάδοση.

Βλέπουμε λοιπόν τό κακό νά ἀπλώνεται πάρα πολύ εὐκόλα, ἐπειδή οἱ κοινωνίες μας πιά εἶναι κακές. Ἐκεῖνος πού πέφτει θέλει καί συνένοχο. Ἐπεσα ἐγώ; νά πέσεις κι ἐσύ! Μιά λαϊκή παροιμία λέει: *Πῶς πηγαίνουν οἱ στραβοί στόν Ἄδη; πιασμένοι χέρι-χέρι!* Καί ξέρετε πῶς παρηγοροῦνται οἱ ἁμαρτωλοί; Ἔ, ἐπιτέλους, ὅλοι θά πᾶμε στόν Ἄδη· δέν θά πάω μόνο ἐγώ! Ἄν ὁμως ἤξερε ὅτι μόνο αὐτός θά πάει στόν Ἄδη, τότε θά ἔσπευδε νά διορθωθεῖ.

Ἀλλά ἀκόμη σᾶς θυμίζω κι ἀπό τόν χῶρο τόν δικό σας, τήν ψυχολογία τοῦ μαθητοῦ πού μένει στάσιμος, μένει στήν ἴδια τάξη. Ξέρετε τί θά εὐχόταν; Θά εὐχόταν νά εἶχαν ἀποτύχει, νά εἶχαν μείνει στήν ἴδια τάξη ὅλοι οἱ συμμαθητές του! Αὐτό θά εὐχόταν. Μέ τόν τρόπο αὐτόν θά παρηγοριόταν.

Σᾶς θυμίζω ἀκόμη τόν μῦθο τῆς κολοβῆς ἁλεποῦς, τόν αἰσώπιο μῦθο. Μιά ἁλεποῦ κάποτε ἔκοψε τήν οὐρά της στό δοκάνι· καί τότε, αἰσθανόμενη ὅτι μειονεκτεῖ ἀπέναντι στίς ἄλλες ἁλεποῦδες, γιατί τό στολίδι της αὐτό χάθηκε, σπεύδει νά πεῖ καί στίς ἄλλες ἁλεποῦδες ὅτι ἦταν ἡ μόδα πλέον νά κόβουν οἱ ἁλεποῦδες τίς οὐρές τους! Γιατί; Ἦθελε ἀπλῶς νά μή διακρίνεται, νά μήν ξεχωρίζει ἀπό τίς ἄλλες ἁλεποῦδες.

Ἐδῶ συναντοῦμε ἀκόμη καί τήν ψυχολογία τῶν διωκτῶν. Οἱ διῶκτες τῶν Ἀγίων στρέφονται ἐναντίον ἐκείνων πού ἀκριβῶς διαφέρουν ἀπό αὐτούς.

Διαβάζουμε στή Σοφία Σολομῶντος τό σκεπτικό τους: «*Ενεδρεύσωμεν δὲ τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστὶ καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν*». Μ' ἄλλα λόγια, ἐλᾶτε νά παγιδεύσουμε τὸν δίκαιο, γιατί δέν μποροῦμε νά τὸν χρησιμοποιήσουμε ὅπως θέλουμε, μᾶς εἶναι δύσχρηστος, μᾶς δυσκολεύει, μᾶς δυσφημίζει καὶ ἔρχεται ἐναντίον τῶν συνηθειῶν μας καὶ τῶν ἐνεργειῶν μας.

Καὶ συνεχίζει: «*ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρὺς ἐστὶν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος, ὅτι ἀνόμοιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ ἐξηλλαγμένοι αἱ τρίβοι αὐτοῦ*». Καὶ μόνη ἡ παρουσία του μᾶς εἶναι ἔλεγχος. Καὶ μόνο πού τὸν βλέπουμε, μᾶς εἶναι βαρὺς. Δέν τὸν θέλουμε, γιατί ἡ ζωὴ του εἶναι ἀνόμοια μέ τή ζωὴ τῶν ἄλλων, δέν μοιάζει μ' ἐμᾶς, καὶ τά μονοπάτια του εἶναι διαφορετικά καὶ παρὰ ξένα. Ἐμεῖς θά θέλαμε νά μᾶς μοιάζει τὸν θέλουμε συνένοχο. Ἀφοῦ αὐτός δέν εἶναι συνένοχος, τότε εἶναι ἀνυπόφορος, καὶ μόνο πού τὸν βλέπουμε! Αὐτός πάει στήν ἐκκλησία, πάει στήν κατήχηση· ἐμεῖς πᾶμε ἄλλοῦ. Ὅχι, δέν θέλουμε νά πηγαίνει ἐκεῖ· θά μοιάζει μ' ἐμᾶς!

Συμπέρασμα; «*θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν*»³¹. Νά τὸν καταδικάσουμε σέ θάνατο ἄσχημο, ταπεινωτικό. Αὐτό εἶναι τό μαρτύριο τῶν ἁγίων, προερχόμενο ἀπὸ ἐκείνους πού αἰσθάνονται ὅτι οἱ ἅγιοι εἶναι ἀνόμοιοί τους, γιατί τούς θέλουν ὅλους συνενόχους! Εἶναι φοβερό πρᾶγμα!

Ἡ Εὐὰ ἔφαγε ἀπὸ τὸν καρπό καὶ ἔδωσε καὶ στόν

31. Σοφ. Σολ. 2, 12-20.

Ἀδάμ νά φάει γιά νά τόν κάνει συνένοχό της.

Ἔτσι λοιπόν βλέπει κανείς ὅτι ὁ κακός τούς θέλει ὅλους κακούς γιά νά μήν ὑπάρχει σύγκριση.

Στό βάθος τῆς ψυχῆς τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ φθόνος· ὅπως ἀκριβῶς καί στό βάθος τοῦ διαβόλου ὑπάρχει ὁ φθόνος. Εἶναι φθονερός ὁ διάβολος, καί δέν θέλει νά βλέπει τόν ἄνθρωπο νά εἶναι ἅγιος. Καί ὁ κακός ἄνθρωπος δέν θέλει νά βλέπει τόν ἄλλο νά εἶναι ἅγιος. Γι' αὐτό κοροϊδεύουν, παιδιά, τόν ἄνθρωπο πού βαδίζει τόν δρόμο τῆς ἀρετῆς.

Τό μάθατε καλά τό μάθημα αὐτό; Ἄν τό μάθατε καί σᾶς κοροϊδεύουν οἱ συμμαθητές σας καί οἱ συμμαθητρίες σας, μή φοβόσαστε· εἶναι γιατί ζηλεύουν.

Λέει ἕνας ἄλλος μύθος, τοῦ Αἰσώπου, ὅτι ὅταν ἡ ἄλεπού εἶδε τά σταφύλια ψηλά καί δέν τά ἔφτανε, εἶπε ὅτι εἶναι ἀγουρίδες, ὅτι εἶναι ἄγουρα!... Ἄ, εἶπε μέ περιφρόνηση, *εἶναι ἀγουρίδες... δέν ἔγιναν ἀκόμη τά σταφύλια!*... Τό ἴδιο κάνουν καί οἱ ἄνθρωποι· ἐπειδή δέν φτάνουν τήν ἀγιότητα, τήν περιφρονοῦν. Καί ὅχι μόνο τήν περιφρονοῦν, ἀλλά καί προσπαθοῦν νά τήν ποδοπατήσουν. Ἐμεῖς ὅμως θά πορευόμαστε τόν δρόμο μας ἥρεμοι, ἀτάραχοι, εἰρηνικοί, γιά νά μοιάσουμε τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Κυριακή, 25 Νοεμβρίου 1984